

ARTIKKELIT

MARIA WIMAN

Bibliografian kaksijakoisuudesta

Wiman, Maria, Bibliografian kaksijakoisuudesta [On the dual character of bibliographic publications]. Kirjastotiede ja informatiikka, 1 (4): 82–87, 1982.

The dual character of bibliographic publications, an idea advanced by the Soviet theorist of bibliography O. P. Koršunov, appears as 1) internal (the social functions of bibliography) and 2) external (the social needs of bibliographic information) aspects. The social functions of bibliography are 1) the function of information search, 2) the function of communication, and 3) the function of evaluation. The concept of the social functions of bibliography is related to the internal essence of »book and reader» which is understood as a unity of opposites. The social needs of bibliographic information are 1) the basic (universal, social) need of bibliographic information, 2) the specific (group, collective) social needs of bibliographic information, and 3) private (individual) social needs of bibliographic information. The concept of the social needs of bibliographic information expresses the existence of a need of bibliographic information in society (in the world of readers), that is: the need to realize some correspondencies between document and user. It is also closely connected with the need to read or, more exactly, the need of documents. These ideas are discussed in the article. Emphasis is put on the relation between documents (social functions) and the relation between document and user (social needs). A new approach for research on the development of bibliography in society is introduced by the author of this article. It is necessary to take into account the changes within bibliographic activities from the viewpoint of bibliography itself (social functions of bibliography). Furthermore, it is of paramount importance to study also the development of the society and those spheres of social practice that are served by bibliography (social needs of bibliographic information).

Address: Institute of Library and Information Science, University of Tampere PB 607, SF-33101 Tampere 10.

Bibliografia yhteiskunnallisena ilmiönä koostuu kahden rakenteellisen tason yhteydestä:

1) Yleinen olemuksellinen (abstrakti) eli sisäinen (yhteiskunnallisten perusfunktioiden) rakenne. Tämä liittyy bibliografian yhteiskunnallisten funktioiden käsitteeseen.

2) Empiiris-konkreettinen eli ulkoinen, joka käsittää yksittäisten bibliografisten ilmiöiden kokonaisuuden yhteydessä niihin konkreettisiin historiallisiin olosuhteisiin ja tilanteisiin, joista bibliografiatoiminnan asema, tehtävät, sisältö, muodot ja keinot ovat riippuvaisia. Tämä liittyy bibliografisen informaation tarpeen käsitteeseen (vrt. Koršunov 1975, 119).

Bibliografisen informaation tarve ja bibliografian yhteiskunnalliset funktiot ovat käsitteitä, joita bibliografiantutkija Koršunov (1975) on tarkastellut bibliografian teorian keskeisinä lähtökohtina. Näiden teoreettisten lähtökohtien taustalla on ajatus siitä, että bibliografia on yhteiskunnallinen ilmiö. Bibliografialla on yhteiskunnassa oma tehtävänsä, se pyrkii vastaamaan yhteiskunnassa esiintyviin erilaisiin tiedontarpeisiin. Tiedontarpeet ja niiden spesifimmät muodot, bibliografisen informaation tarpeet, syntyvät yhteiskunnassa, yhteiskunnallisessa tilanteessa, joka vaikuttaa yhteiskunnassa toimiviin ryhmiin ja yhteisöihin sekä niiden jäseninä oleviin yksilöihin.

Bibliografian yhteiskunnalliseen asemaan

liittyy dokumenttien merkitys yhteiskunnassa tuotettavan ja välittyvän tiedon kannalta. Dokumenttien kautta välittyy yhteiskunnassa olevaa tietoa siten, että ne kattavat käytännöllisesti katsoen kaikki inhimillisen olemisen sfäärit. Bibliografiaan sisältyvä dokumenttien yhteiskunnassa tapahtuvan liikkeen kaikki aspektit, ts. bibliografiat ovat dokumenttimuodossa olevan tiedon lähteitä. Tässä heijastuu bibliografian sosiaalinen luonne. Edelleen bibliografia liittyy sosiaalisen olemisen eri puoliin »dokumenttikäyttäjät» -järjestelmän kautta. Täten sosiaalinen olemisen ei vaikuta bibliografiaan suoraan, vaan välillisesti dokumentin sisällön ja/tai käyttäjien maailman erityispiirteiden (tarpeiden) kautta (Koršunov 1975, 90).

Bibliografian sosiaaliseen riippuvuuteen ja sekundaari-informaatioon kohdistuvaan yhteiskunnalliseen tarpeeseen liittyvät sellaiset tekijät, jotka ovat syntyneet tai heijastuvat »dokumentti — käyttäjä» -järjestelmän syvimmissä kerroksissa. Vain tämän järjestelmän kautta voidaan tarkastella bibliografian yhteyksiä ihmisen sosiaaliseen olemiseen.

Bibliografioiden kautta dokumentit siirtyvät tiedonvälityksen piiriin. Tämän välityksen yhteiskunnallinen merkitys ilmenee siinä, että tietyllä tavalla vaikutetaan »dokumentti — käyttäjä» -järjestelmään vähentämällä niitä vaikeuksia tai ristiriitaisuuksia, joita syntyy tässä järjestelmässä, ja toimitaan siten, että dokumentin ja ihmisen väliset vastaavuudet toteutuisivat kaikissa niiden ilmeneismuodoissaan.

Bibliografajulkaisuilla on kaksi tehtävää. Toisaalta ne pyrkivät bibliografiseen järjestykseen dokumenttien välillä, toisaalta ne ovat dokumentin ja käyttäjän välisen suhteen realisoijia. Voidakseen täyttää nämä tehtävät bibliografia luo omaa sisäistä perustaansa, joka on erittäin kiinteässä yhteydessä dokumenttiin ja on samalla siitä riippumaton. Bibliografian ydin on mahdollisuudessa korvata dokumentti standardoiduilla symboleilla (bibliografinen kirjaus täydennettynä sisällön kuvailulla) ja asettaa vastapainoksi ulkoiselle reaaliselle hajoittuneelle kaaokselle, kaikelle tallennuksen ja dokumenttien levittämisen satunnaisuudelle niitä koskevien järjestyneiden tietojen symbolirakenteen. Tällä tasolla, jota Koršunov (1975, 75) sanoo heijastuksen tai järjestyneen rakenteen perustasoksi, tapahtuu dokumentin siirtäminen ulkopuolelta bibliografisen järjestelmän sisään. Tähän liittyy dokumentin muodon ja sisällön element-

tien homomorfinen kuvailu, mikä saattaa dokumentit erityiseen bibliografiseen järjestykseen.

Bibliografian yhteiskunnalliset funktiot

Bibliografian yhteiskunnallisen funktion käsite liittyy vastakohtien ykseytenä ymmärretyn kirjan ja lukijan sisäiseen olemukseen, joka on ratkaistavissa niiden vastaavuuksien perusteella. Kirjan ja lukijan (dokumentin ja käyttäjän) suhde on se olennainen linkki, jonka avulla turvataan funktionaalinen yhteys sekundaari-informaation ja sen aikaansaavien yhteiskunnallisten tekijöiden välillä. Vastaavuuksien bibliografisen realisoinnin keino ilmaistaan myös yhteiskunnallisen funktion käsitteessä (Koršunov 1975, 92).

Koršunov (1975, 92—93) tarkastelee lähemmin bibliografian yhteiskunnallista funktiota. Bibliografian yhteiskunnallisella funktiolla on (riippuen muuttujasta H) alisteisena kaksi riippumatonta muuttujaa järjestelmässä $d \rightarrow p$ (dokumentti — käyttäjä). Lisäksi H ei ole $d:n$ tai $p:n$ funktio, jos niitä tarkastellaan erikseen. Olennainen on vain sellainen tilanne, jossa syntyy potentiaalinen vastaavuus $d \leftarrow \rightarrow p$, joka on realisoitava. Tämä vastaavuus on myös bibliografian yhteiskunnallisen funktion todellinen argumentti $H = f(d \leftarrow \rightarrow p)$, ts. H on tiedonlähteen ja ihmisen välisen vastaavuuden funktio.

Yleistäen voidaan sanoa, että kaikki bibliografinen informaatio W on dokumentin ja käyttäjän välisen potentiaalisen vastaavuuden funktio (vastakohtien ykseys), otettuna kokonaisuutena, yleistettynä ja yhtenäisenä vastaavuuksien järjestelmänä $D \leftarrow \rightarrow P$. Tällöin funktio $W(D \leftarrow \rightarrow P)$, ilmaisee yleistä objektiivista yhteyttä bibliografisen informaation ja »dokumentti — käyttäjä» -järjestelmän välillä. Tätä sanotaan bibliografian yhteiskunnallisen toiminnan (funktion) keskeiseksi laiksi eli kaksinkertaisen vastaavuuden laiksi.

»Dokumentti — käyttäjä» -järjestelmässä bibliografinen suhde ilmenee kolmella tavalla:

- 1) Tietyn dokumentin etsiminen sitä tarvitsevalle käyttäjälle, jolloin siis käyttäjä itse kokee tarvitsevansa dokumenttia.
- 2) Käyttäjälle aikaisemmin tuntemattomien dokumenttien olemassaoloa ja sisältöä koskevien tietojen välittäminen käyttäjälle.
- 3) Tavoitteellinen vaikuttaminen käyttäjien tajuntaan, mikä edellyttää dokumenttien ar-

mahdollisesti aikaisemmin esitetty tiedonha-kubibliografiassa.

Tiedonhakufunktion ja tiedonvälitysfunktion keskinäistä suhdetta kuvaa se, että ne ovat yhden kokonaisuuden eri puolia vaihtelevina, jatkuvina ja vastakkaisesti esiintyvänä bibliografisina prosesseina. Suhteessa lukijaan tiedonvälitysfunktio on aktiivisempi kuin tiedonhakufunktio (Koršunov 1975, 97).

Yhteiskunnallisesti tarkasteltuna arviointifunktio on hyvin tärkeä. Se toteutuu pragmaattisten informaatio-suhteiden kautta (tavoitteelliset, arvioivat, ideologiset jne. suhteet) »dokumentti — käyttäjä» -järjestelmässä.

Arviointifunktion realisoituminen kaikkein yleisimmässä muodossaan koostuu kahdesta toisiinsa liittyvästä, mutta samalla suhteellisen itsenäisestä prosessista: a) Tietuille lukijoille tai tiettyjen tavoitteiden kannalta tarpeettomien lähteiden karsiminen (lukijalta salattu negatiivinen arviointi) ja b) lukijalle osoitettu arviointi, jossa suositellaan hänelle tiedonlähteitä. Arviointiin sisältyy tällöin aineiston ryhmittely (välillinen arviointi) ja sen kvalitatiivis-pragmaattinen luonnehdinta (suora arviointi). Näin ollen bibliografian arviointifunktio toteutuu paitsi suoran luonnehdinnan kautta (esipuheet, yhteenvedot, tiivistelmät), myös bibliografisten metodien kokonaisuuden kautta (Koršunov 1975, 98).

Käytännössä arviointifunktion realisoituminen riippuu sekä dokumentin sisällöstä että lukijoista (ryhmien ja yksilöiden erityispiirteistä). Arviointifunktion bibliografisen realisoituminen siirtää painopisteen käyttäjälle, käyttäjän erityispiirteisiin ja tarpeisiin. Tämän funktion sisäinen rakenteellinen muoto perustuu tavoitteellisten ja lukemisorientaatioiden erityispiirteisiin (Koršunov 1975, 100).

Tavoitteellinen orientaatio on käsitteenä laajempi ja määräävämpi kuin lukemisorientaatio. Se heijastaa kirjan ja lukijan välistä suhdetta, eikä liity suoranaisesti lukijaan, vaan tiettyyn dokumenttien käytön alueeseen (tieteellinen tai tuotannollinen toiminta, itseopiskelu, vapaa-ajan vietto). Lukemisorientaatio on alisteinen tavoitteelliselle orientaatiolle ja konkretisoi sen johtamalla tiettyihin lukijan ominaisuuksiin (ikä, sosiaalinen asema, ammatti, koulutustaso jne.). Näistä yhdessä muodostuu »tavoitteellisen ja lukemisorientaation käsite», joka kokonaisuutena liittyy suositteluvien (arvioivien) bibliografioiden sisällölliseen suuntautumiseen.

Bibliografian yhteiskunnallisten funktioiden näkökulmasta bibliografia voidaan nähdä

informaatio-suhteiden säätelyn välineenä »dokumentti — käyttäjä» -järjestelmässä. Bibliografian avulla käyttäjä voi saada tietoonsa dokumentin, jonka sisältämä tieto on hänelle tarpeellinen tai välttämätön jossain tiettyssä tilanteessa.

Bibliografian yhteiskunnallisten funktioiden rakennetta ei tule samaistaa bibliografioiden laatimisen metodiikkaan. Tiedontarpeen tyydyttämisen keinot tai bibliografisen informaation kieli on vain väline yhteiskunnallisten perusfunktioiden realisoitumisessa konkreettisen bibliografiatoiminnan tasolla. Niinpä samat metodiset keinot (valinta, ryhmittely, luonnehdinta) näyttävät erilaisilta riippuen siitä, minkä yhteiskunnallisen funktion realisoimiseen niitä käytetään. Kussakin yksittäistapauksessa bibliografian laatimisen metodiikan erityispiirteet riippuvat monista eri tekijöistä, mutta siihen vaikuttaa kaikkein yleisimmässä muodossaan ennen kaikkea bibliografian tyyppi, ts. realisoitunut yhteiskunnallinen funktio (Koršunov 1975, 100—101).

Bibliografisen informaation yhteiskunnalliset tarpeet

Bibliografisen informaation yhteiskunnallinen tarve on abstraktio, joka ilmaisee bibliografisen informaation tarpeen olemassaolon yhteiskunnassa (käyttäjien maailmassa), ts. tarpeen realisoida joitakin vastaavuuksia dokumentin ja käyttäjän välillä (Koršunov 1975, 90). Tämä on eräänlainen vaihtelevien merkitysten alue: nämä merkitykset voivat saada sekundaari-informaatioon kohdistuvia perustarpeita (yleisiä), erityistarpeita (ryhmä- tai yhteisökohtaisia) tai yksityisiä (yksilöllisiä) tarpeita. Bibliografisen informaation tarpeet liittyvät läheisesti lukemistarpeisiin tai tarkemmin sanottuna dokumentteja koskeviin tarpeisiin. Bibliografisen informaation tarpeet syntyvät dokumenttitarpeista ja sulautuvat niihin sisällöllisesti. Näin ollen bibliografisen informaation tarpeet ovat vain eräs dokumenttitarpeen ja sen taustalla olevan tiedontarpeen ilmenemismuoto.

Koršunov (1975, 91) pohtii dokumentteihin kohdistuvaa tarvetta lähemmin. Hän toteaa, että dokumentteihin kohdistuvat tarpeet voivat olla tiedostettuja tai tiedostamattomia. Tämä koskee myös bibliografisen informaation tarvetta, sillä jopa hyvinkin tiedostettu dokumenttien tarve voi olla tiedostamaton sekundaarissa (bibliografisessa) ilmaisussaan. Dokumenttien tarve yhdessä bibliografisen

viointia erilaisin laadullisin kriteerein siten, että otetaan huomioon kunkin lukijan asettamat tavoitteet, tarpeet ja mahdollisuudet (Koršunov 1975, 93—94).

Edelleen »dokumentti — käyttäjä» -järjestelmässä on olemassa kolmentyyppisiä vastaavuussuhteita, jotka edellyttävät bibliografista realisointia: muotoon, sisältöön ja arviointiin liittyvät suhteet. Nämä vastaavuudet heijastavat keskeisiä bibliografisen informaation yhteiskunnallisia tarpeita. Tyyppejä voidaan luonnehtia seuraavasti:

- 1) tiedonhakubibliografia (muoto),
- 2) tiedonvälittäjäbibliografia (sisältö),
- 3) arvioiva (kriittinen) bibliografia (arviointi).

Jokaisella bibliografiatyypillä on oma funktionsa »dokumentti — käyttäjä» -järjestelmässä. Nämä ovat tavallaan tarkempia ilmauksia tai formulointeja bibliografisen informaation keskeisistä funktioista. Erikseen otettuina puhtaassa muodossaan, ts. abstraktioidena, ne edustavat bibliografian sisäistä rakennetta, sen elementtejä järjestelmänä ja kokonaisuutena yhteiskunnallisena ilmiönä (Koršunov 1975, 94).

Koršunovin esittämät funktiot ovat korkealla abstraktiotasolla. Empiiriselle tasolle siirtäminen edellyttää uuden, konkreettisten teoreettisten käsitteiden järjestelmän muodostamista, josta tässä on loitonnuttu.

Siirryttäessä tarkastelemaan yksityiskohdaisemmin esitettyjä erotteluja on syytä korostaa, että kyseessä ei ole empiirinen luokittelu, vaan tässä luokittelussa on otettu bibliografian yhteiskunnallinen olemus sen yleisimmässä rakenteellisessa muodossa. Toisin sanoen, juuri keskeisten yhteiskunnallisten funktioiden taso ilmaisee sekundaari-informaation toiminnan keskeisen lain yleiseen olemukseen liittyviä ilmenemismuotoja. Koršunov käyttää ilmausta »vastaavuuksien optimaalisen realisoinnin laki 'dokumentti -käyttäjä' -järjestelmässä» (Koršunov 1975, 95). Erityisesti ja yksittäisesti tämä olemus ilmenee loputtomassa joukossa erityismääreitä, jotka luonnehtivat reaalisten bibliografisten ilmiöiden tasoa. Koko tämä konkreettinen joukko, joka on luonteeltaan bibliografinen, voidaan johtaa yleistävästä abstraktista ilmaisumuodostaan abstraktista konkreettiseen siirtymisen metodilla. Tämän luokituksen perusteella ei pidä suoraviivaisesti ryhmitellä yksittäisiä empiirisiä bibliografisia objekteja.

Bibliografian yhteiskunnalliset funktiot ovat 1) tiedonhakufunktio, 2) tiedonvälitysfunktio ja 3) arviointifunktio. Nämä funktiot

ovat varsin abstrakteja, ja seuraavassa tarkastellaankin niiden realisoitumista.

Tiedonhakufunktion käsitteessä abstrahoidaan se bibliografisten toimintojen erilaisten piirien, prosessien ja keinojen olennainen aspekti, joka liittyy siihen, että turvataan informaation materiaalisena kantajana toimivan tietyn dokumentin löytyminen. Tiedonhakufunktion realisoituminen voi olla a) ennakoiva (tietojen esittäminen yksittäisestä dokumentista siten, että kuvataan se bibliografisen tarkasti, »tiedonhakumuodossa») tai b) lopullinen (esitetään tiedot tietyn dokumentin sijaintipaikasta määrättyssä kokoelmassa). Näiden ero on olennainen, sillä jälkimmäisessä tapauksessa on kyse tiedonhakubibliografiasta sen »puhtaassa» muodossa (Koršunov 1975, 95).

Vaikka Koršunov korostaakin funktioiden abstraktiutta, hän mainitsee (1975, 96) että tiedonhakubibliografia on syntynyt ja kehittynyt lähinnä kirjasto- ja kirjakauppa-alalla. Tiedonhakubibliografioita ovat kustantajaluettelot, yhteisluettelot jne.

Tiedonhakubibliografia perustuu kokonaan dokumentille ja on passiivinen suhteessa lukijaan siinä mielessä, että se on erillään dokumentin ja lukijan välisten yhteyksien pragmaattisista aspekteista, tavoitteellisista ja arvioihin liittyvistä aspekteista. Nämä aspektit ovat tiedonhakufunktion piirin ulkopuolella, kun se ymmärretään abstraktissa, puhtaassa muodossaan.

Tiedonvälitysfunktio on tavallaan vastakkainen tiedonhakufunktiolle. Siinä dokumenttiin tallennetun informaation muodon ja sisällön rooli ilmenee vastakkaisena suhteena: muoto (kirja, artikkeli, patentti jne.) on olemassa ikäänkuin a priori annettuna, yleisenä edellytyksenä, minkä lisäksi se on sisällön kiinnittämisen väline. Tavoitteellinen yhteiskunnallinen suuntautuminen on kuitenkin luonteeltaan sisällöllinen. Se on erillään dokumenttien sijaintiin liittyvistä tekijöistä niiden materiaalisesta muodon kannalta ja keskittynyt dokumenttiin kiinnittyneen tiedon sisällön ja kehitysprosessin kuvaamiseen. Tiedonvälitysfunktion käytännön toteuttamisen pohjana on itse tiedon sisällöllinen järjestyneisyys (systematisointi).

Tiedonvälitysfunktion realisoituminen on dokumenttien bibliografiointi niiden sisältöä vastaavasti tavoitteena niiden olemassaolosta tiedottaminen käyttäjille. Tiedonvälitysbibliografiassa esitetään uudessa muodossa tai järjestyksessä tietoja dokumenteista, joita on

informaation tarpeen kanssa on tärkeässä asemassa inhimillisten tarpeiden yleisessä rakenteessa. Tiedontarpeen laajemman käsitteen kautta, mikä ei tarkoita vain dokumenttien tarvetta, ne liittyvät yleiseen tarpeen käsitteen kokonaisuuteen. Koršunov havainnollistaa asiaa seuraavasti edeten erityisestä yleisempään: bibliografisen informaation tarve (ihminen — tietoja dokumenteista) → dokumenttien tarve (ihminen — dokumentti) → tiedontarve (ihminen — tieto) → inhimilliset tarpeet (aineelliset ja henkiset, yhteiskuntaan ja luontoon liittyvät).

Tällainen tarkastelu saattaa bibliografian aseman ja merkityksen yhteiskunnassa järjestyneeseen kokonaisuuteen. Bibliografisen informaation yhteiskunnalliset tarpeet voidaan jakaa tarkemmin perustarpeeseen, erityistarpeisiin ja yksityisiin tarpeisiin.

Bibliografisen informaation yhteiskunnalliseksi perustarpeeksi voidaan sanoa sitä tarvetta, joka on ominainen lukijakunnalle kokonaisuudessaan riippumatta sen sisäisestä jakautumisesta erilaisiin ryhmiin. Tässä eriytetään tarpeiden yleiset muodot, mutta ei niiden kantajia, lukijoita. Kyseessä on ihmiselle ominaisen sekundaari-informaation tarpeen perustyyppi.

Tämä eriytyminen on suhteellisen stabiili, eikä riipu tiedontarvitsijoiden koostumuksen tai sisäisten erityispiirteiden muuttumisesta. Tämän tarpeen kautta kehittyvät edelleen dokumentin ja ihmisen välisen suhteen tyypit, jotka realisoituvat bibliografian kautta ja määrittävät välittömästi sen muuttumattoman (invariantin) sisäisen rakenteen.

Bibliografisen informaation yhteiskunnalliset erityistarpeet syntyvät konkreettis-historiallisten sosiaalisten muodostumien pohjalta ja niiden erityispiirteistä. Näitä yhteiskunnallisia ryhmittymiä ovat mm. valtiot, luokat, kansallisuudet, ammatilliset ja tuotannolliset yhteisöt sekä ikäryhmät. Nämä tekijät ovat vaihtelevia, ne muuttuvat historiallisesti, saavat uutta sisältöä ja aikaansaavat niitä itseään vastaavia bibliografisia muotoja. Toisin sanoen tällä bibliografisen informaation tarpeen tasolla yleiset perustarpeet saavat erityisen konkreettis-historiallisen ilmaisunsa. Tässä ilmenee se todellinen moninaisuus, joka liittyy »dokumentti — käyttäjä» järjestelmässä vastaavuussuhteisiin. Tällä tasolla voidaan verrata sitä, miten bibliografiatyypit vastaavat niihin yksittäisiin inhimillisiin tarpeisiin, jotka ovat ominaisia tietyn yhteiskunnallisen ryhmän jäsenille, yhteiskunnalliselle olemiselle.

Bibliografisen informaation yksityiset tarpeet ovat toisaalta erityisten yksilöllisten tarpeiden loputon kirjo, toisaalta perus- ja erityistarpeiden reaalisen olemisen muoto sikäli kun nämä ovat olemassa vain abstraktina. Käytännössä ne voivat olla olemassa ja ne voidaan tyydyttää vain yksilöllisten ilmentymien tasolla (Koršunov 1975, 91—92).

Koršunovin bibliografisen informaation tarpeiden tasoihin on verrattavissa Sokolovin (1976, 54—55) esittämä tiedontarpeiden kolmen tason tarkastelu. Sokolov jakaa tiedontarpeet a) yhteiskunnalliseen, millä tarkoitetaan yhteiskunnan kehityksen taloudellisista ja sosiaalisista lainalaisuuksista lähteviä tiedontarpeita, b) yhteisölliseen (kollektiiviseen), joka on kokonaisten yhteiskunnallisten ryhmien tiedontarvetta ja c) yksilölliseen, joka on yksittäisten henkilöiden tarvetta tietää joltain voidakseen selviytyä elämässä tai täyttää tehtävänsä yhteiskunnallisessa toiminnassa. Kaksi ensinmainittua on Sokolovin mukaan objektiivista, kolmas subjektiivista tiedontarvetta.

Vastaavanlainen tarkastelutapa on myös muilla neuvostoliittolaisilla tiedontarpeentutkijoilla. Kogotkov (1979, 2) toteaa, että tiedontarpeen teorian on pohjaututtava yleiseen tarpeiden teoriaan. Hän toteaa kuitenkin useimpien tiedontarveerioiden heikkoutena olevan sen, että niissä lähdetään siitä käsityksestä, että tarve on toiminnan (esim. tiedonhaku) syy, motiivi. Tällainen lähestymistapa on mm. Šehurinilla (ks. esim. 1968; 1970), jonka ajattelu on vaikuttanut tiedontarveerioiden kehittelyyn marxilaisten tutkijoiden joukossa. Šehurinin ajattelutavan ovat omaksuneet myös informaatiopolitiikan ja bibliografiatoiminnan suunnittelijat sosialistisissa maissa (vrt. Vinogradov & al. 1981, 26—34).

Kogotkov esittää, että tiedontarvetutkimuksessa tulisi nähdä tiedontarpeen ja toiminnan välisen yhteyden toinen puoli: tarpeiden syntyminen toiminnasta. Toiminta (esim. tiedonhaku) luo tarpeita, jotka vuorostaan stimuloivat uuteen toimintaan (1979, 2). Tämän mukaan toiminnan, tiedontarpeen, tiedonhankinnan ja tiedon välinen suhde ei ole kertakaikinen tapahtuma, vaan prosessi, yhteyksien kehittyvä vuorovaikutus.

Lopuksi

Koršunov tarkastelee bibliografian kaksijakoisuuden — dokumenttien välisen sekä

dokumentin ja käyttäjän välisen suhteen — dialektista luonnetta, ja toteaa sen ilmenevän siinä, että poolit ovat yhtenäiset ja samalla vastakkaiset. Niiden välinen liike ja siirtyminen muodostavat sekundaari-informaation sisäisen rakenteellisen muodon keskeisen sisällön bibliografiatoiminnan olemuksen yleisimpänä ilmauksena (Koršunov 1975, 77—78). Tällä tasolla on yksittäisten bibliografisten ilmiöiden koko reaalisuuden moninaisuuden olemuksellinen selvyys (invarianttisuus). Näiden bibliografisten ilmiöiden kautta bibliografia todellisuudessa realisoi dokumentin ja ihmisen välisen yhteyden ts. saattaa dokumentin ja käyttäjän yhteen (vrt. Koršunov 1975, 78).

Bibliografiatoiminnan kehitystä yhteiskunnassa voidaan tarkastella siten, että pyritään ottamaan huomioon bibliografiatoiminnan omassa piirissä tapahtuneet muutokset bibliografian näkökulmasta. Tämä liittyy bibliografian yhteiskunnallisten funktioiden käsitteeseen. Tällainen tarkastelutapa ei kuitenkaan ole riittävä, vaan sen lisäksi olisi

pohdittava yhteiskunnan ja niiden yhteiskunnallisen käytännön piirien kehitystä, joita varten bibliografiat ovat olemassa, sekä tästä yhteiskunnallisesta käytännöstä lähteviä bibliografisen informaation tarpeita.

Lähteitä

- Kogotkov, S. D., Nekotorye voprosy teorii informacionnyh potrebnostej. Naučno-tehničeskaja informacija, Ser. 1, 1979: 2, 1—8.
- Koršunov, O. P., Problemy obščej teorii bibliografii. Moskva 1975.
- Šehurin, D. E., K voprosu o kriterii informacionnyh potrebnostej. Naučno-tehničeskaja informacija, ser. 1, 1968: 5, 3—7.
- Šehurin, D. E., Priroda i suščnost' informacionnyh potrebnostej. Naučno-tehničeskaja informacija, ser. 1, 1970: 6, 3—9.
- Sokolov, A. V., Osnovnye problemy informatiki i bibliotečno-bibliografičeskaja rabota. Leningrad 1976.
- Vinogradov, A. V. & al., Towards an international information system. International Social Science Journal 1981: 1, 10—49.